

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Ana Barić

CRKVA SVETIH ĆIRILA I METODA U SARAJEVU, DJELO JOSIPA
VANCAŠA

Diplomski rad

Mentor:

dr. sc. Dragan Damjanović, doc.

Zagreb, 2014.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Josip Vancaš: život i stvaralaštvo	5
3. Sarajevo u vrijeme Vancaševog djelovanja	8
3.1. Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine (1878. – 1914.).....	8
3.2. Sarajevo: austrougarski period.....	11
3.3. Josip Vancaš u Sarajevu (1884. do 1921.).....	13
4. Crkva svetih Ćirila i Metoda.....	16
4. 1. Razlozi za gradnju.....	16
4. 2. Crkva sv. Ćirila i Metoda.....	21
4.3. Stilska rješenja pročelja	26
4. 4. Korišteni materijali i konstrukcija objekta.....	29
4. 5. Unutrašnjost crkve	30
4. 5. 1. Glavni oltar	32
4. 5. 2. Bočni oltari.....	34
4. 5. 3. Propovjedaonica.....	35
4. 5. 4. Zidno slikarstvo.....	37
5. Zaključak.....	47
6. Izvori i literatura	49

1. Uvod

Četrdesetogodišnje razdoblje austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini (1878. – 1918.) ostavilo je snažan utjecaj na političkom, društvenom i ekonomskom, ali i kulturnom planu čitave zemlje, a pogotovu njenoga glavnog grada. U tom razdoblju velike promjene događaju se u fizionomiji i strukturi grada, i tu nailazimo na najbolja graditeljska ostvarenja kao i na najplodnije graditelje ovoga vremena.

Istraživanje arhitektonskog naslijeđa iz ovog razdoblja svoj puni zamah dobiva tek početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća, ne zato što takvo naslijeđe nije bilo zanimljivo ili vrijedno istraživanja, nego zbog činjenice da su ratna zbivanja odgodila istraživanja i objavljivanja istih.¹

Za cjelovito sagledavanje i vrednovanje graditeljskog naslijeđa ovog razdoblja važno je dakako, poznavanje opusa jednog od najplodnijih tadašnjih graditelja grada, Josipa pl. Vancaša, čiji rad na polju sakralne arhitekture ondašnjeg Sarajeva jest i tema ovog diplomskog rada.

Tako je tijekom zadnja dva desetljeća objavljeno nekoliko ključnih radova koji donose nepresušne podatke o graditeljskoj aktivnosti Josipa Vancaša u vrijeme austrougarske uprave u Sarajevu. U prvom redu to su knjiga tj. doktorska disertacija Jele Božić, *Arhitekt Josip pl. Vancaš, značaj i doprinos arhitekturi Sarajeva*, iz 1989. godine koja daje niz podataka bitnih za sagledavanje svestrane Vancaševe ličnosti kao i pregled sarajevske arhitekture za vrijeme njegovog djelovanja.

Također je važno istaknuti radove Ibrahima Krzovića: izložba i katalog *Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878 - 1918.*, te knjiga iz 2004. godine *Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini*, u kojima se Krzović, između ostalog, bavi cjelokupnim Vancaševim stvaralaštvom austrougarskog perioda. Autor Nedžad Kurto u knjizi *Arhitektura Bosne i Hercegovine: razvoj bosanskog sloga*, iz 1998. godine istražuje spomenike ovog razdoblja u kontekstu arhitekture historicizma i secesije u Bosni i Hercegovini.

---

¹ Gudelj, 2009: 109

Osim već spomenutih, jako je važna knjiga Ljubice Mladenović, *Graditeljsko slikarstvo u Bosni i Hercegovini u XIX veku*, iz 1978. godine koja je poslužila za analizu zidnog slikarstva crkve sv. Ćirila i Metoda.

Osim znanstvenih studija sarajevskih stručnjaka, u svojoj biografiji Sarajeva², američki povjesničar Robert J. Donia donosi doista opsežni prikaz sarajevske povijesti, gdje veliku pozornost posvećuje habsburškoj transformaciji grada s naravno, Vancašem kao glavnim protagonistom.

Kao što sam već spomenula, tema ovog diplomskog rada je arhitektura Josipa Vancaša, na primjeru jednog od njegovih brojnih sakralnih ostvarenja, a to je crkva sv. Ćirila i Metoda sa Bogoslovijom.

Najvažniji izvor za obradu ove teme bila bi sigurno postojeća arhivska građa koja mi je iz brojnih razloga ostala nedostupna, što je moj rad znatno usporilo. Ipak, posrednim načinom, dio ovog materijala iskorišten je za obradu teme. Tu su mi uvelike pomogli građa iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, kao i knjige pronađene u knjižnicama Filozofskog i Katoličko - bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i Sarajevu. Posebno se zahvaljujem kolegici Andrei Baotić na ustupljenim radovima *Historicizam u arhitekturi na primjeru katoličkih sakralnih objekata u Sarajevu, 1878.-1918* i *Neostilska sakralna oprema crkve Sv. Ćirila i Metoda* koji su mi uvelike pomogli za pisanje ovog rada. Također, Zbornik 120. obljetnice Bogoslovije sa Katoličko - bogoslovnog fakulteta iz Sarajeva iz 2011. godine mi je uvelike poslužio, osobito zbog brojih reprodukcija unutrašnjeg uređenja crkve sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu.

Jedan od najvažnijih dokumenata koji su mi uvelike mogli poslužiti kao uvid u tadašnje, ali i današnje stanje crkve sv. Ćirila i Metoda jest svakako *Odluka o proglašenju graditeljske cjeline crkve svetih Ćirila i Metoda sa Bogoslovijom u Sarajevu nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine*³, a koju je donijela Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika.

---

² Donia, Robert J. : *Sarajevo: biografija grada*, Institut za istoriju, Sarajevo 2006.

³ Vidi Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika

http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

2. Josip Vancaš: život i stvaralaštvo

Josip Vancaš je jedan od najplodnijih i najangažiranijih arhitekata Sarajeva za vrijeme austrougarskog razdoblja i zbog toga ima poseban značaj.

Rođen je 22. ožujka 1859. godine u mađarskom gradu Sopronu, no obitelj mu potječe iz mjesta Farkašić na Kupi. Godine 1875. pohađa Realnu gimnaziju u Zagrebu, nakon koje odlazi u Beč.⁴ U razdoblju od 1876. do 1881. godine pohađao je Visoku tehničku školu, arhitektonski odsjek u klasi profesora Heinricha Ferstela⁵, zatim godinu dana radio u bečkom arhitektonskom poduzeću kod Ferdinanda Fellnera i Hermanna Helmera⁶, gdje je najviše bio orijentiran na renesansni stil, što će mu kasnije dobro doći u Sarajevu.

U razdoblju od 1882. do 1883. godine studira na Politehnici i Akademiji likovnih umjetnosti kod dvojice vrsnih arhitekata – Heinricha Ferstela i Friedricha Schmidta – te diplomira u klasi Friedricha Schmidta⁷, gdje se posvetio studiju gotike. Time je stekao neiscrpno znanje koje će se kasnije odraziti na njegovim mnogobrojnim projektima. Za vjerovati je da se on očito iskazao kao izvrstan učenik budući da ga Schmidt jako mladog, u 24. godini života, preporučuje tadašnjem upravitelju Bosne i Hercegovine i ministru financija Austro-Ugarske, Benjaminu Kallayu, za projektanta nove sarajevske katedrale i palače Zemaljske vlade⁸. Ovaj značajan događaj bio je zapravo prekretnica koja je označila završetak perioda bečkog školovanja i početak uspješne graditeljske i stvaralačke aktivnosti u Sarajevu.

1884. godine Vancaš seli u Sarajevo i počinje raditi za tamošnju Zemaljsku vladu. Gradi najprije palaču Kraljevske zemaljske vlade⁹, a nakon toga i druge javne objekte. Ugled mu je međutim, ponajviše donijela uspješno izvedena izgradnja sarajevske katedrale¹⁰.

---

⁴ Krzović, 1987: 247- 253

⁵ Jurić, 2007: 518

⁶ Isto.

⁷ Krzović, 1987: 247- 253

⁸ Krzović, 1987: 14-15; Božić, 1989:35; Baotić, 2011a: 544; Jurić, 2007: 518

⁹ Zgrada je svojevrsni primjer interpretacije europskih povijesnih stilova druge polovice 19. stoljeća i odraz Vancaševe djelatnosti koja je u skladu s kulturnom klimom toga vremena; Jurić, 2007: 518

¹⁰ Damjanović, 2011: 26

U Sarajevu je proveo najveći dio života i bio vodeća ličnost u arhitekturi. Dr. Zlatko Jurić tako ističe:

.. uz Hermana Bollea, Vancaš je možda jedini arhitekt koji je posjedovao istinski talent i bio sposoban kvalitetno projektantski odgovoriti na zadaće velikoga programskog i prostornog formata.¹¹

Aktivno se bavio glazbom, osnovavši u Beču pjevački zbor, a glazbom se nastavlja baviti i u Sarajevu gdje godinama predvodi muško pjevačko društvo. Uz sve to, Vancaš je jako mnogo pisao, razvivši se u uglednog teoretičara arhitekture¹². Najviše ga je zanimalo bosansko narodno graditeljstvo, čije je elemente pokušavao uvesti u vlastitu arhitekturu nastojeći tako oformiti poseban bosanski stil. Bio je jako produktivan i za vrijeme svoje djelatnosti u Bosni i Hercegovini u razdoblju od 1883. do 1921. godine, stvorio je veliki opus na polju sakralne i javne arhitekture¹³. Mogući razlog tomu je činjenica da je Vancaš sve do prvog desetljeća 20. stoljeća imao svojevrsni monopol na tu vrstu poslova¹⁴.

Bio je jako politički angažiran te jedna od vodećih ličnosti Sarajeva: gradski zastupnik (1896. - 1913.), podnačelnik (1913. - 1915.), savjetnik vladinog komesara (1915. - 1918.) te saborski poslanik (1910. - 1915.).¹⁵ Bio je izuzeta ličnost i svojim neumornim djelovanjem jasno se izdvajao od ostalih graditelja ondašnjeg Sarajeva, te kao najkompetentnija osoba s neosporno velikim autoritetom, značajno utjecao na izgradnju grada ali i cijele zemlje.

Kao zastupnik u bosansko-hercegovačkom saboru podnio je 1911. godine rezoluciju o zaštiti spomenika kulture u Bosni i Hercegovini¹⁶. Iako je središte njegovog djelovanja bilo Sarajevo i iako je najveći dio svojeg opusa ostvario unutar granica Bosne i Hercegovine, radio je jako mnogo i u Hrvatskoj, današnjoj Sloveniji pa čak i u Italiji.

Nakon 37 produktivnih godina u Sarajevu, Josip Vancaš se 1921. godine seli u Zagreb, gdje je i umro 15. prosinca 1932., a sahranjen je na Mirogoju.

---

¹¹ Jurić, 2007: 517

¹² Damjanović, 2011: 31

¹³ Horvat, 1933: 193 - 195

¹⁴ Damjanović, 2011: 28

¹⁵ Božić, 1989: 20

¹⁶ Božić, 1989: 26; Spasojević, 1999: 23; Jurić, 2007: 521-522

Slika 1. Josip Vancaš

(Sopron, 22.3.1859. - Zagreb, 15.12.1932.)¹⁷

---

¹⁷ Izvor: zbirka Historijskog muzeja, Sarajevo

3. Sarajevo u vrijeme Vancaševog djelovanja

3.1. Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine (1878. – 1914.)

Na Berlinskom kongresu, 1878. godine velike sile odlučuju da se protektorat nad Bosnom i Hercegovinom dodjeli Austro-Ugarskoj Monarhiji¹⁸. U ime proklamirane civilizatorske misije, Austro-Ugarska Monarhija ostvaruje svoje dugogodišnje težnje i učvršćuje svoj položaj u Bosni, što joj donosi značajnu prednost u odnosu na Rusiju i njezin utjecaj na Balkanu¹⁹.

Za četrdeset godina provedenih pod vladavinom Austro-Ugarske, Bosna i Hercegovina doživljava snažan unutarnji preobražaj; modernizira se na gospodarskom, političkom i kulturnom području.

Nova uprava potiče mehaničke migracije što rezultira doseljavanjem austrougarskog stanovništva, značajnom izmjenom demografske, nacionalne i socijalne strukture stanovništva²⁰ te temeljnim preobražajem i modernizacijom na političkom, društvenom, ekonomskom, infrastrukturnom i kulturnom planu cijele zemlje, a pogotovu Sarajeva²¹, jer sad Monarhija počinje obilato ulagati u razvoj svoje novostečene provincije.

Znatan broj predstavnika činovničkog aparata koji dolaze iz raznih krajeva Monarhije, dovodi do uspostavljanja novog, građanskog društvenog sloja, koji do tada gotovo nije ni postojao.

Promjene koje nova vlast unosi najviše se odražavaju na kulturnom planu, gdje nova slika svijeta i moderni senzibilitet počinju prodirati u sve oblike umjetničkog djelovanja, a rezultat su brojnih migracija umjetnika, slikara, skulptora, arhitekata i graditelja školovanih u inozemstvu, i upoznatima sa suvremenim kulturnim i umjetničkim zbivanjima, koji su bili u mogućnosti udovoljiti novim propisima i stilovima te osigurati da se i Bosna i Hercegovina svrsta u srednjoeuropski kulturni kontekst.

---

¹⁸ Nikić, 2002: 256

¹⁹ Alilović, 2000: 8;

²⁰ Baotić, 2011a: 538

²¹ Božić, 1989: 9

Na kulturnom planu, po prvi puta dolazi do pojave kazališnog života, izdavanja dnevnih i mjesečnih publikacija i književnih časopisa, uspostavljanje knjižarske i izdavačke djelatnosti, te kulturno-umjetničkih društava²².

U ovom razdoblju ostvaren je veliki civilizacijski napredak u graditeljstvu ali i u cjelokupnom životu zemlje, te zahvaljujući razvoju ekonomije, jačaju trgovina i izgradnja željezničke mreže koja spaja Sarajevo sa Monarhijom. Sve to dakako, dovelo je do snažnog urbanog razvoja glavnog grada.

U četrdeset godina vladavine, vlasti Habsburške monarhije nekoliko su puta mijenjale svoju politiku prema Bosni i Hercegovini ali Sarajevo je uvijek bio grad kojemu je Monarhija poklanjala neproporcionalno mnogo pažnje²³. Iako su vlasti svoj pristup Sarajevu definirale prema širim politikama, uvijek su ga tretirale kao prvi grad u zemlji i željele su od njega napraviti blistavi primjer uspjeha habsburške uprave utemeljenog na zapadnjačkim modelima i bečkim uzorima.

Svakako, treba imati na umu da Sarajevo nije bila tek umanjena kopija Beča s orijentalističkim epizodama, kao što je to Donia u svojem djelu istaknuo²⁴. Naprotiv, bosanski gradovi na prijelazu stoljeća ostaju jedinstveni u europskoj povijesti, a način austrougarskog upravljanja njima odaje veliko poštovanje prema lokalnom i privatnom vlasništvu te takvo upravljanje ne potpada pod klasičnu definiciju kolonijalizma²⁵.

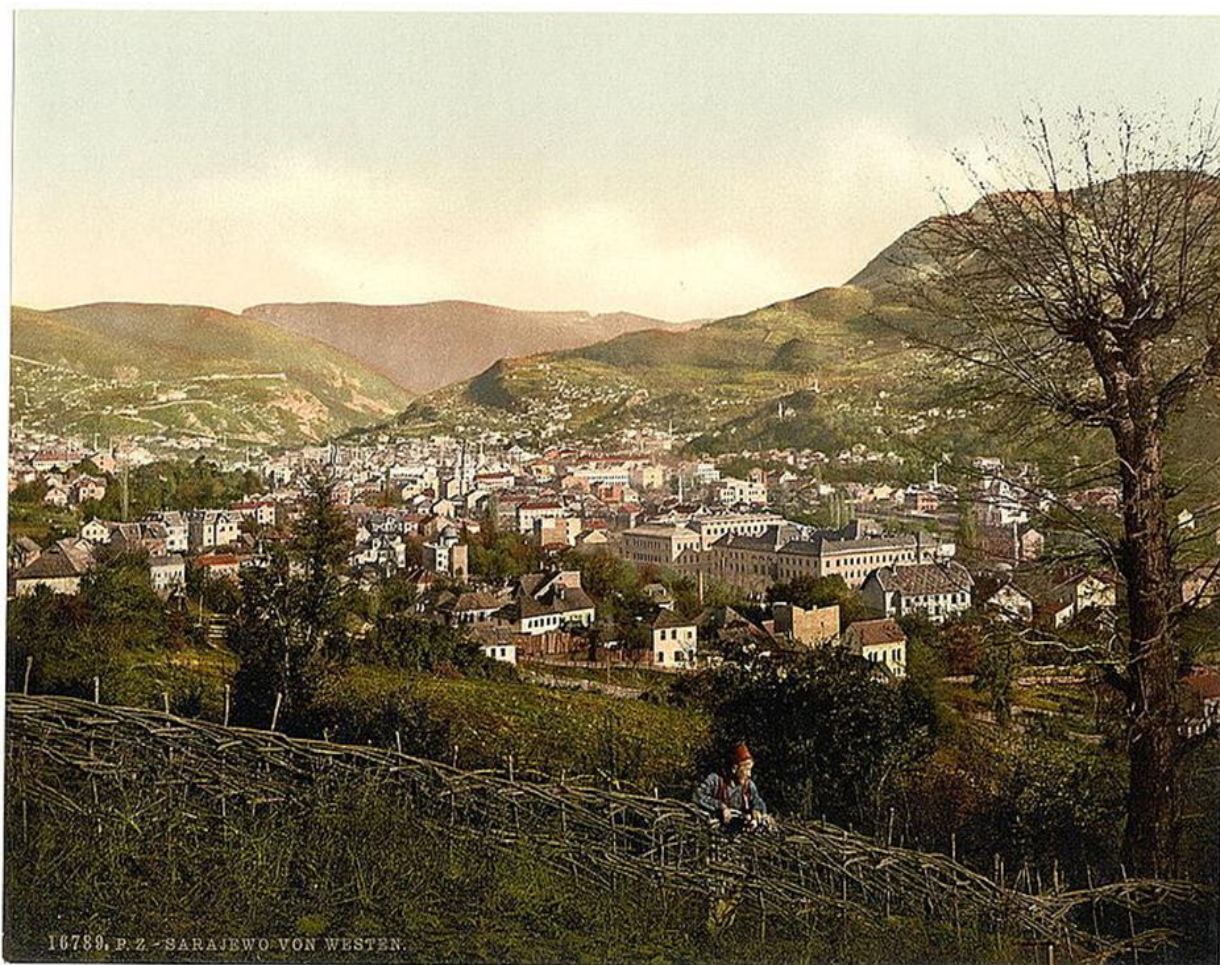
---

²² Besarović, 1968: 185-239

²³ Donia, 2006: 92-94

²⁴ Isto.

²⁵ Gudelj, 2009: 112

Slika 2. Panorama Sarajeva, između 1890.-1900.²⁶

---

²⁶ Izvor: Kongresna biblioteka SAD, Detroit Publishing Co., Catalogue J, foreign section, Detroit Mich.: Detroit Publishing Company, 1905.

3.2. Sarajevo: austrougarski period

Za vrijeme austrougarske vladavine, Sarajevo doživljava nagli razvoj i ovaj tipično orijentalni grad sada se počinje razvijati brže i potpunije od ostalih bosanskohercegovačkih gradova i mjesta i dobivati oblike srednjoeuropske metropole. Promjene u svim sferama života dovode do brze transformacije fizionomije i strukture grada.

*Intenzivnom graditeljskom djelatnošću, koja je količinom i brzinom izgradnje nadmašila sve što su stvorila prethodna stoljeća i usvajanjem novih stilskih shvaćanja, Sarajevo se gradilo veoma brzo i za kratko vrijeme transformiralo svoj arhitektonski lik.*²⁷

Sarajevo je tako postalo simbol Monarhije koja se željela pokazati kao nositelj modernosti, ali upravo zbog višenacionalne strukture stanovništva u Bosni i Hercegovini ujedno je priznavala i zatečenu raznolikost²⁸.

Ukratko, sve što je tada u Europi bilo aktualno na umjetničkom i arhitektonskom planu, primjenjeno je i u Sarajevu, naravno, imajući na umu određene specifičnosti koje su postale glavna karakteristika sarajevske arhitekture²⁹. Vrijednost arhitekture austrougarskog razdoblja u Sarajevu očita je samom činjenicom da je to najjužnija koncentracija arhitektonskih pravaca karakterističnih za prijelom stoljeća³⁰.

Vrijeme u kojem europski utjecaji nailaze na plodno tlo u Sarajevu i drugim urbanim središtima Bosne i Hercegovine je kasno XIX. stoljeće, a dominantna struja u europskoj arhitekturi druge polovice devetnaestoga stoljeća je historicizam. Prema tome, najznačajniji dio sarajevske arhitektonske produkcije izveden je u stilovima neogotike, neorenesanse i neobaroka³¹, s posebnim naglaskom na neorenesansnu stilsku orijentaciju, koja je za novu upravu značila oličenje vlastitih kulturno-političkih ambicija³² te će se u pravilu primjenjivati za javne objekte državnog značaja³³.

---

²⁷ Kurto, 1997: 49

²⁸ Baotić, 2011a: 539

²⁹ Spasojević, 1999: 9

³⁰ Spasojević, 1999: 85

³¹ Kurto, 1997: 49- 50

³² Alilović, 2000: 14

³³ Treba imati na umu da je primjena historicističkih stilova u Bosni i Hercegovini često puta bila politički uvjetovana (Baotić, 2011a: 539)

Prve administrativne zgrade, podignute u Sarajevu, monumentalne su strukture u neorenesansnom stilu³⁴. Oblici visoke i kasne renesanse koristili su se za različite forme i kompleksne kompozicije, a najljepši primjeri su svakako javne zgrade nacionalne vrijednosti³⁵. Tu svakako valja spomenuti Palaču Zemaljske vlade, koja je ujedno i prva Vancaševa arhitektonska realizacija u Sarajevu, a ima tipične odlike renesansne firentinske palače, zatim zgrada Društvenog doma, nastala 1898. godine po Paržikovom planu, te kompleks Zemaljskog muzeja iz 1911.³⁶

Obzirom da joj po Berlinskom ugovoru, osim političke, pripada pravo i na crkvenu vlast, Austrougarska već u prvim godinama svoje okupacije želi preurediti vjerske zajednice Bosne i Hercegovine, u prvom redu katoličke Crkve, što se od nje, kao katoličke sile i očekivalo³⁷. Tako se s dolaskom nove vlasti, mijenja i položaj institucije vjerskih zajednica Bosne i Hercegovine, te katolici, kao najmalobrojnija vjerska skupina kojoj turske vlasti nisu bile sklone, nakon okupacije, postaju jedno od uporišta nove uprave³⁸. Samim time, nakon uvođenja redovne crkvene hijerarhije, sakralno graditeljstvo dolazi do svog punog izražaja.

---

³⁴ Baotić, 2011a: 539

³⁵ Kurto, 1997: 52

³⁶ Baotić, 2011a: 539

³⁷ Božić, 1989: 36 - 37

³⁸ Damjanović, 2014: 100

3.3. Josip Vancaš u Sarajevu (1884. do 1921.)

Među prvim arhitektima koji dolaze na poziv nove vlasti u Sarajevo je Josip pl. Vancaš³⁹. On stiže u ožujku 1884. godine kao perspektivni mladi graditelj te dobiva zadatak projektirati palaču Zemaljske vlade s tipičnim odlikama ranorenesansne firentinske palače. S tim počinje izgradnja javne arhitekture utilitarnog karaktera koja obilježava početak neorenesansne stilske orijentacije te ostaje nenadmašna u Vancaševom opusu, ali i u opusu drugih sarajevskih arhitekata⁴⁰.

Sarajevska austrougarska arhitektura je duboko vezana uz ime i djelovanje Josipa Vancaša⁴¹. U sljedeća četiri desetljeća, Vancaš će boraviti u Sarajevu, i u tom vremenskom razdoblju će proizvesti preko dvjesto četrdeset projekata i realizacija od čega 102 stambena objekta, 70 crkava, 12 zavoda i škola, 10 državnih i općinskih zgrada, 10 banaka, 7 palača, 6 hotela i kafana, 6 tvornica, 7 enterijera i oltara, 10 pregradnji i adaptacija⁴².

Ovaj impozantni opus ne odnosi se samo na Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu, nego i na susjednu Hrvatsku i Sloveniju, a rezultat je neumornog rada izuzetnog intelektualnog formata, širokog obrazovanja i stručnosti ovog arhitekta⁴³. Kao što je već spomenuto, Vancaš, koji je bezrezervno odan caru, u Sarajevu ostaje 37 godina te postaje najvažniji arhitekt u gradu, a ujedno i zastupnik u prvom bosanskom parlamentu 1910. godine te zamjenik gradonačelnika Sarajeva⁴⁴.

Prilagođavajući bečke modele domaćim uvjetima, Vancaš stvara unutar određenih umjetničkih koordinata, ali pri tom želi udovoljiti svim bosanskim vjerskim zajednicama, pa u svojim projektima iskazuje izuzetnu svestranost i razumijevanje za različite vjerske i kulturne tradicije kojima grad obiluje. Kod njega se mogu susresti sve stilske pojave od historicizma, preko secesije sve do bosanskog sloga⁴⁵.

---

³⁹ Baotić, 2011a: 543

⁴⁰ Alilović, 2000: 15

⁴¹ Kurto, 1998: 292

⁴² Božić, 1989: 33

⁴³ Božić, 1989: 36

⁴⁴ Donia, 2006: 25

⁴⁵ Božić, 1989: 257

Važno je spomenuti da je Vancaš jedan od prvih⁴⁶ koji pokazuje interes za autohtono graditeljstvo i za unošenje tradicije u suvremenu arhitekturu te se zalaže za stvaranje spomenutog bosanskog sloga ili stila⁴⁷, koji ne znači svojevrsnu stilsku retardaciju, nego „nastojanje da se kroz daljnji razvoj graditeljske tehnike razvijaju forme kao kreativno osnažene asocijacije na višestoljetno nasljeđe Bosne“⁴⁸. Ovaj stil predstavlja prvotnu fazu u konkretizaciji ideje regionalnog arhitektonskog izraza⁴⁹, a Vancaš uvelike nastoji da se idejno i u praksi bosanski slog definira kao izraz posebnosti ovog podneblja⁵⁰.

U njegovoj djelatnosti u Sarajevu, sakralna arhitektura zauzima najvažnije mjesto, a svojom kvalitetom i brojem realizacija, Vancaš je stekao visoki ugled i autoritet crkvenog graditelja te projektirao najveći broj crkava za novu, Vrhbosansku nadbiskupiju⁵¹.

Osim vlade i privatnih ulagača, Crkva je bila jedan od glavnih investitora i najbogatijih naručitelja u ovom razdoblju⁵², te okuplja najtalentiranije i najpoznatije umjetnike svoga vremena, a sakralni objekti svakako predstavljaju jedan jako važan segment sarajevske graditeljske baštine.

Za izgradnju katoličkih sakralnih objekata, od velike važnosti je bilo uvođenje redovne crkvene hijerarhije u BiH, osnivanje Vrhbosanske nadbiskupije i dolazak Josipa Stadlera⁵³. Ovaj profesor teološkog fakulteta u Zagrebu, 16. kolovoza 1881. godine postaje vrhbosanski nadbiskup i time dobiva važnu ulogu u izgradnji nove, tek osnovane nadbiskupije⁵⁴.

Novoj nadbiskupiji treba katedrala, a Vancaševa uspješna realizacija projekta katedrale pretvorit će ga u omiljenog nadbiskupovog arhitekta, te će njih dvojica kroz idućih trideset godina ostvariti izuzetno plodnu suradnju i prijateljstvo⁵⁵.

---

⁴⁶ Vancaš je često puta sam za sebe govorio da je on prvi počeo projektirati u bosanskom slogu. Literatura pokazuje da je to ipak bio bečki arhitekt Ernst Lichtblau, Wagnerov učenik, koji je na studijskom putovanju putovao kroz Bosnu i Hercegovinu izrađujući skice autohtonog graditeljskog nasljeđa koje je zatim objavio u bečkom časopisu *Der Architekt*. (Krzović, 2004: 190)

⁴⁷ Damjanović, 2011: 31

⁴⁸ Kurto, 1998: 148

⁴⁹ Božić, 1989: 122

⁵⁰ Dizdar, 2008

⁵¹ Božić, 1989: 37

⁵² Baotić, 2011a: 542

⁵³ Sudar, Topić, Vukšić, 1993: 37; Vidović, 2004: 407

⁵⁴ Vukšić, 1994: 111; Mladenović, 1982: 47

⁵⁵ Božić, 1989: 39

Objekti katoličke crkve imaju uglavnom neogotičke i neoromaničke oznake te kao takvi, smatraju se najreprezentativnijima u okviru historicizma, jer trebaju naglasiti novi, povlašteni položaj Crkve koji dobiva s novom upravom⁵⁶. Vancaš se u sakralnim projektima strogo držao historicizma, a kao službeni arhitekt i savjetnik Vrhbosanske nadbiskupije, radi ne samo crkve, nego i ostale vjerske objekte kao što su nadbiskupski dvor sa domom kanonika (1895.) i Zavod sv. Augustina (1893.) koji predstavljaju uspješnu primjenu neogotike u stambenoj arhitekturi⁵⁷. Neobarok Vancaš primjenjuje na crkvi Kraljice svete krunice (1911.), a neoromaniku na crkvi Presvetog Trojstva (1906.)⁵⁸.

Prilikom gradnje sakralnih objekata, za njega je bilo važno ispoštovati princip jedinstva stila, tako da su njegove građevine bile stilski cjelovite sa skladnim oblikovanjem interijera, pa nije rijetko da je Vancaš, pored osnovnog arhitektonskog projekta, često puta davao i nacрте za unutrašnju opremu crkvi⁵⁹, oblikujući ih na taj način kao cjelovita umjetnička djela, tj. *Gesamkunstwerk*.⁶⁰

Svakako, njegov najpoznatiji projekt bila je katedrala Srca Isusova koja nastaje u razdoblju od 1884. – 85. godine. Uspješna izvedba katedrale pribavila mu je popularnost ali i nove poslove i gradnje po nadbiskupiji.

Ipak, naglasak u ovom radu stavljen je na Vancašev projekt bogoslovnog sjemeništa s crkvom sv. Ćirila i Metoda, koji je pored stolne crkve zaista bio jedan od većih graditeljskih poduhvata u Bosni i Hercegovini s konca 19. stoljeća.

---

⁵⁶ Baotić, 2011a: 540

⁵⁷ Alilović, 2000: 18

⁵⁸ Božić, 1989: 38-39; Baotić, 2011a: 544

⁵⁹ Baotić, 2011b: 194

⁶⁰ Gesamtkunstwerk je pojam koji se koristi i u arhitekturi da bi se opisale građevine gdje je svaki dio dizajniran da bi bio dio cjeline, a u umjetnosti historicizma predstavlja umjetnički ideal. To je koncept uređenja unutrašnjosti sakralnih interijera: projektiranje svih elemenata unutrašnjosti, ne samo veće crkvene opreme (oltara, propovjedaonica, namještaja, vitraja, i sl.), nego i liturgijskog posuđa, oslika itd.

4. Crkva svetih Ćirila i Metoda

4. 1. Razlozi za gradnju

Nakon oslobađanja Bosne i Hercegovine od otomanske vlasti, pod kojom je bila preko četiri stoljeća, pod novom austrougarskom upravom popravljala se vjersko stanje kršćana. Imajući to u vidu, a želeći što više pridonijeti daljnjem napretku vjere u Bosni i Hercegovini, Sveta Stolica konačno sređuje odnose unutar Katoličke Crkve i uvodi redovitu upravu.

5. srpnja 1881. godine bulom *Ex hac augusta* papa Leon XIII uspostavio je Vrhbosansku nadbiskupiju kao zasebnu crkvenu pokrajinu i odredio da se u Bosni i Hercegovini uspostavi biskupsko svećeništvo te da se otvori pokrajinsko bogoslovno sjemenište za odgoj i naobrazbu dijecezanskih svećenika.⁶¹ Time se nadbiskupija Vrhbosanska koja sad dobiva sjedište u Sarajevu odvojila od Srijemske biskupije u Đakovu⁶².

Utemeljenjem Vrhbosanske nadbiskupije u Sarajevu, ali i još triju biskupija (Banjalučke, Mostarske i Trebinjske), obnavlja se redovita crkvena hijerarhija te se započinje s financiranjem izgradnje katoličkih objekata.

Novim nadbiskupom pod upravom Zemaljske vlade imenovan je dr. Josip Stadler (1843. – 1918.) koji je dobio konkretan zadatak da u novoj Metropoliji osnuje metropolitanska sjemeništa za odgoj i obrazovanje dijecezanskog klera⁶³. Stadler je odmah počeo razmišljati o podizanju sjemeništa, a smatrao je pogodnim trenutkom da na samom početku svoje službe postavi i pitanje župa, koje su u vrijeme njegovog dolaska u Bosnu i preuzimanja službe vrhbosanskog nadbiskupa i metropolita držali franjevci. Franjevece austrijske vlasti nisu smatrale pouzdanim političkim elementom, stoga oni gube pozicije u Bosni i Hercegovini koje su godinama držali, te su se morali podvrgnuti novoj svjetnovnoj hijerarhiji.

Velike napore ulagao je Stadler u podizanje katoličke svijesti širom svoje nadbiskupije, djelovao je na prosvjetnom, kulturnom i naravno, vjerskom planu, podupirući obilnu gradnju i umjetničko opremanje sakralnih zdanja, te se ujedno brinuo i za prikupljanje neophodnih novčanih sredstava za njihovo izvođenje.

---

⁶¹ Sudar, Topić, Vukšić, 1993: 195

⁶² Božić, 1989: 37

⁶³ Znanstveni skup povodom obilježavanja 120. obljetnice organiziranog filozofsko-teološkog studija na Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji: *Studia Vrhbosnensia* 15; Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo, 2011:5

Po dolasku u Sarajevo, 1882. Stadler je htio, što je prije moguće, otvoriti pokrajinsku Bogosloviju u Sarajevu za pripravu biskupijskoga svećenstva za sve bosanskohercegovačke biskupije⁶⁴. Iste godine otvara Dječjačko sjemenište i klasičnu gimnaziju u Travniku⁶⁵. Kad su prvi dijecezanski maturanti te sjemenišne gimnazije dospjeli do teološkog studija, nadbiskup je 1. rujna 1890. godine privremeno otvorio u zgradi Dječjačkog sjemeništa u Travniku prvo godište Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa i prvu godinu studija na Vrhbosanskoj filozofsko-teološkoj visokoj školi⁶⁶ budući da zgrada Bogoslovije u Sarajevu još uvijek nije bila sagrađena. Vodstvo sjemeništa kao odgojnog zavoda i Vrhbosanske filozofsko-teološke visoke škole kao obrazovne ustanove nadbiskup je povjerio isusovcima⁶⁷. Ta ustanova je najstarija visokoškolska ustava u Bosni i Hercegovini, a ujedno i prva visokoškolska ustanova moderne sveučilišne razine u povijesti BiH koja djeluje do danas, s jednim prisilnim prekidom od 1944. do 1969. godine⁶⁸.

Godine 1893. visoka teološka škola sa sjedištem u Travniku prešla je u Sarajevo u novu zgradu koja je u to doba bila jedna od najreprezentativnijih u gradu. Još u vrijeme gradnje katedrale kupio je nadbiskup Stadler zemljište za sjemenište u Sarajevu i nakon što je Zemaljska vlada odobrila Vancašev projekt⁶⁹ za gradnju sjemeništa, 14. prosinca 1891. godine počelo se s izgradnjom.

Početkom rujna 1893. bogoslovi, poglavari i profesori prešli su u novosagrađeni dio zgrade, a već 1896. godine zgrada s crkvom sv. Ćirila i Metoda bila je potpuno dovršena⁷⁰. Povećanje broja vjernika i nedostatak svećenika bili su glavnim razlogom za izgradnju crkve u sklopu bogoslovnog sjemeništa. Upravu Bogoslovije u Sarajevu Stadler je, ponovno, povjerio isusovcima⁷¹.

---

⁶⁴ Božić, 1989: 176

⁶⁵ Vidović, 2004: 409

⁶⁶ Vrhbosanska nadbiskupija <http://vrhbosanska-nadbiskupija.org/ustanove/bogoslovije-i-sjemenista/vrhbosanska-bogoslovija>

⁶⁷ To je učinio i zbog toga što je od grofa Leopolda Lilienthala primio ponudu da će mu udijeliti pomoć od 30.000 forinti ako upravu zavoda i škole povjeri isusovcima (vidi Vidović, 2004: 409)

⁶⁸ Sudar, Topić, Vukšić, 1993: 195

⁶⁹ Vrankić, Zovkić, 1984: 59

⁷⁰ Vidović, 2004: 409

⁷¹ Sudar, Topić, Vukšić, 1993: 91; Vukšić, 1994: 111-113

Slika 3. Katolički bogoslovni fakultet s crkvom u Sarajevu

Crkva, koja je u sklopu Visoke teološke škole Vrhbosanske nadbiskupije, nalazi se u ulici Josipa Stadlera, na uglu s ulicom Muse Ćazima Ćatića, u sarajevskoj općini Starom Gradu.

Budući da se radilo o velikom i vrlo zahtjevnom projektu, a financijskih sredstava nikad nije bilo dovoljno, nadbiskup Stadler je inzistirao na etapnoj izgradnji⁷². Prvo je 1893. godine dovršeno lijevo krilo projektom određeno za bogoslove, a dvije godine kasnije dovršeno je i drugo, istočno krilo, a potom i crkva, uklopljena između ta dva krila. Crkva je posvećena 8. srpnja 1896. godine⁷³.

Nadzor nad gradnjom vrši Vancaš preko svog asistenta Franza Vymlatila, a izvođenje same crkve je posvetio Ivanu Holzu, koji je izveo i travničko sjemenište⁷⁴.

---

⁷² Baotić, 2011a: 549

⁷³ "Katolički list", br. 36/1896, 3.9.: 288

⁷⁴ Božić, 1989: 177

Ukupni troškovi izgradnje bili su 259.420 forinti, a financirani su uglavnom od strane vlade (cca. 13 000 for.) te priložima i darovima⁷⁵. Priloge gradnji u više navrata je davao i nadvojvoda Albert te biskup Strossmayer (ukupno 5 000 for.).

Usporedbe radi, za gradnju i opremanje Katedrale utrošeno je oko 250 000 forinti, od čega je veliku svotu novca za građevinske radove dala Zemaljska vlada (85 000 + 60 000 for.), a novčani prilog dali su i car Franjo Josip sa suprugom. Unutrašnje uređenje i opremu nadbiskup Stadler je isprosio od vjernika iz svih djelova Monarhije.⁷⁶

---

⁷⁵ Božić, 1989: 177; Baotić, 2011a: 551

⁷⁶ Božić, 1989: 167

Slika 4. Glavno pročelje crkve sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu, 1895-96.

4. 2. Crkva sv. Ćirila i Metoda

Za projekt nadbiskupskog sjemeništa sa crkvom sv. Ćirila i Metoda, Vancaš je ponudio dva rješenja, jedan neogotički, a drugi neorenesansni. Iako je neogotika smatrana najprimjerenijim stilom za gradnju sakralnih objekata s konca 19. stoljeća, zbog svoje monumentalnosti i reprezentativnosti prihvaćen je neorenesansni projekt⁷⁷. Stoga Vancaš poseže za talijanskom neorenesansom ali u neorenesansnu strukturu unosi i neke elemente manirizma i ranog rimskog baroka, uočljive na pročelju, zvoniku i skulpturama.

Crkva sv. Ćirila i Metoda, dimenzija 24 x 20m i visine 40m⁷⁸, sastoji se od četiri funkcionalne i prostorne cjeline: dva paralelna uzdužna krila, istočno za profesore i zapadno za studente, a između njih je sjemenišna crkva s kuhinjskim traktom u pozadini. Interpolirajući crkvu između dva krila sjemeništa, Vancaš ostvaruje jedan od najljepših sakralnih objekata Sarajeva⁷⁹.

Cijeli kompleks povezuju po jedan uzdužni i jedan poprečni hodnik oko kojih su nanizane prostorije. U studentskom krilu se nalazi velika dvorana na dva kata, zatim blagovaonice i sobe za odmor. Na dva gornja kata su sobe i spavaonice za bogoslove, predavaonice i čitaonice, te bogoslovna kapela otvorena i za gradsko katoličko pučanstvo. U profesorskom krilu se nalaze sobe za stanovanje profesora, sobe za odmor, blagovaonica te biblioteka s čitaonicom.

Što se tiče komunikacijske organizacije kompleksa, jako dobro je izvedeno, jer su bočna krila Bogoslovije povezana s crkvom, međusobno poprečnim hodnicima postavljenim u nivou prizemlja i kata na sjevernoj strani. Traktovi su funkcionalno zamišljeni, jasne i pregledne dispozicije, s reprezentativnim stepeništem i širokim unutarnjim hodnicima ukrašenima bogatom kolekcijom umjetničkih slika, uglavnom austrijskog slikara Josipa Kriklera⁸⁰. Na južnoj strani je ulaz kojim je crkva povezana s ulicom ali postoji i poprečni hodnik sa sjeverne strane koji povezuje istočno i zapadno krilo.

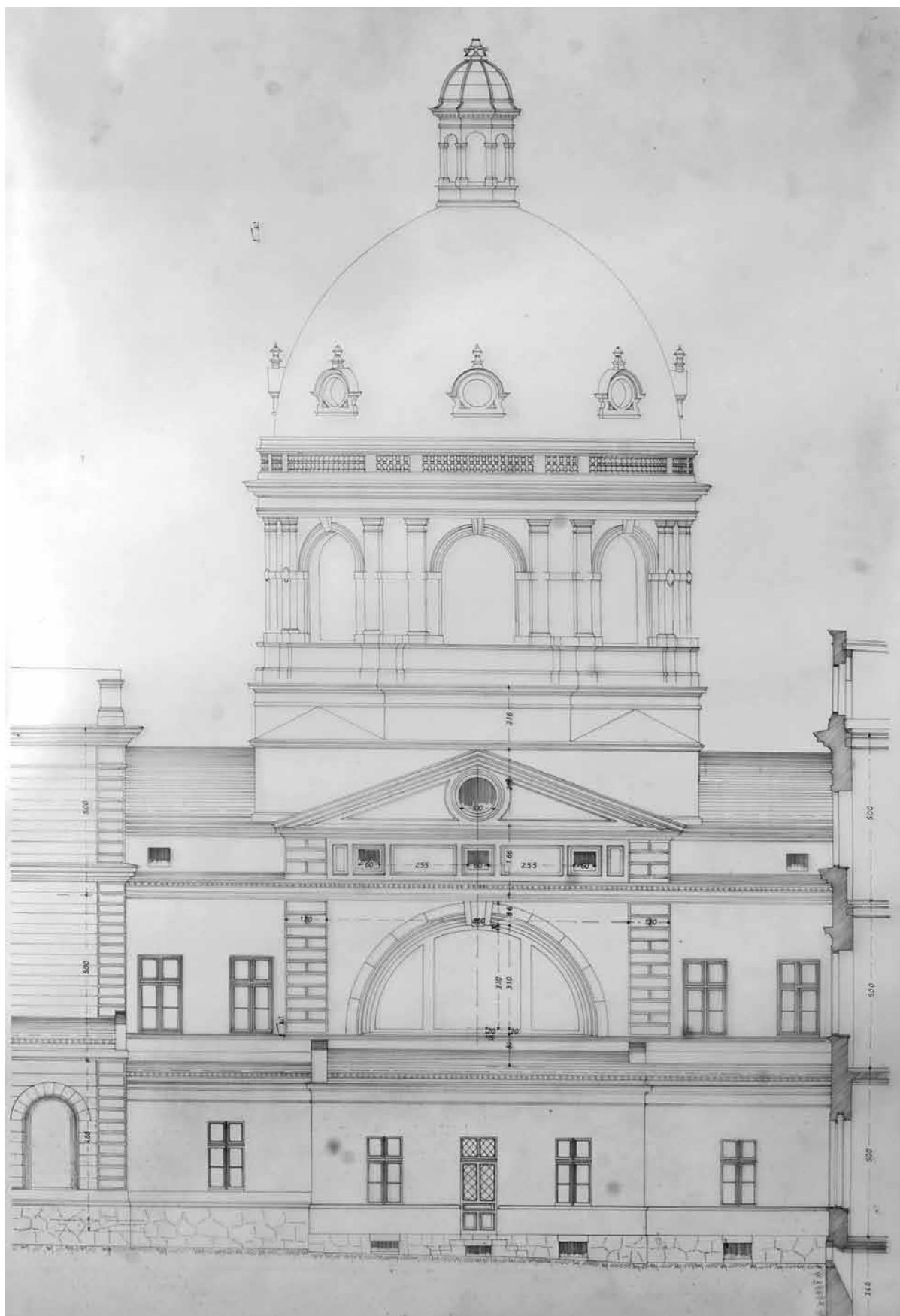
---

⁷⁷ Baotić, 2011b: 195

⁷⁸ Baotić, 2011a: 550

⁷⁹ Huseinović i Babić, 2004: 56

⁸⁰ Božić, 1989: 180; Baotić, 2011a: 550

Slika 5: Josip Vancaš: Prvotna verzija projekta za kompleks bogoslovije iz 1891.

Tlocrtna osnova graditeljske cjeline je ukupnih dimenzija 55,80m x 54,70m⁸¹. Crkva je kvadratne osnove, u kojoj se ističu četiri snažna stupca koji modeliraju prostor slično sakralnim prostorima s upisanim križem, pa se enterijer sastoji od podkupolnog prostora i bočnih traveja iznad kojih je galerija⁸².

Crkva u osnovi predstavlja upisani grčki križ dimenzija 21,50m x 21,50m. Iznad presjeka križa uzdiže se kupola na 10m visokom kružnom tamburu, a nose je četiri masivna potporna luka koji su oslonjeni na četiri masivna stuba⁸³. Kupola je uobičajeno dvoslojna: unutrašnja klasično zidana i rebrasta, i vanjska viša drvena s lanternom na tjemenu visine 5m, ne računajući visinu metalnog križa.

Crkva je građena po uzoru na Michelangelov projekt svetog Petra u Rimu, što je uočljivo ne samo u tlocrtu nego i u samom planu građevine, pogotovu u rješavanju kupole, čija je vanjska visina do križa 40m, a unutrašnja 25m⁸⁴.

U centralnom dijelu tambura se nalazi oslikani pojas visine 3,50m podijeljen na 8 polja dvostrukim pilastrima, a iznad su smješteni potporni lukovi kupole između kojih se nalazi 8 otvora dimenzija 200cm x 310cm⁸⁵. S južne strane nalazi se narteks dimenzija 11,35m x 4,20m, iznad kojega je kor koji se oslanja na dva masivna stuba, a nasuprot njega, na sjevernoj strani, uzdignuto je svetište s oratorijima nad sakristijama⁸⁶. Narteks je povezan s korom drvenim zavojitim stepenicama, a samom narteksu se pristupa kroz glavni ulaz koji čine dvojna masivna vrata dimenzija 170cm x 230cm⁸⁷.

---

⁸¹ Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika
http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

⁸² Krzović, 2011: 211

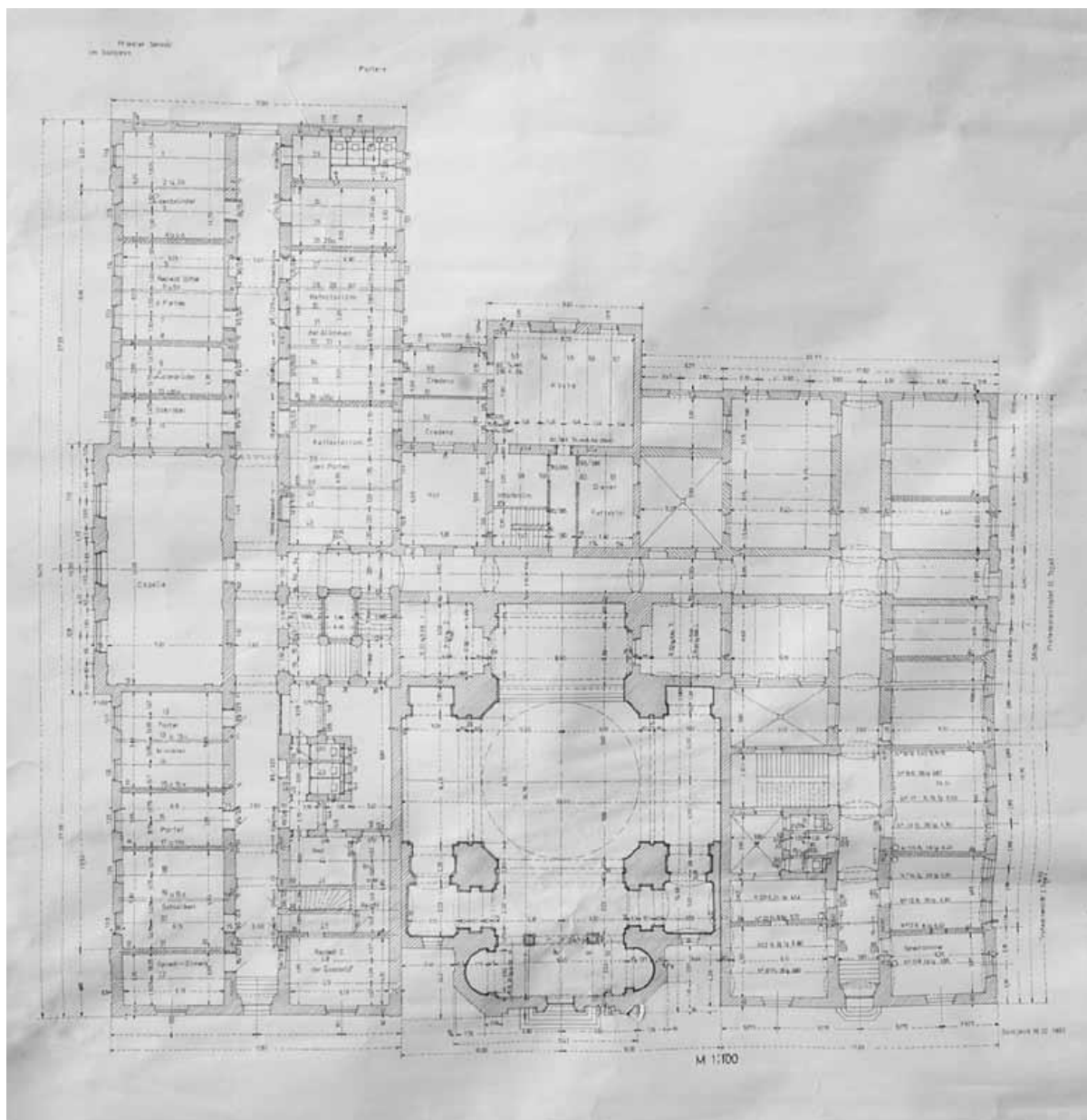
⁸³ Isto.

⁸⁴ Božić, 1989: 180

⁸⁵ Vidi Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika
http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

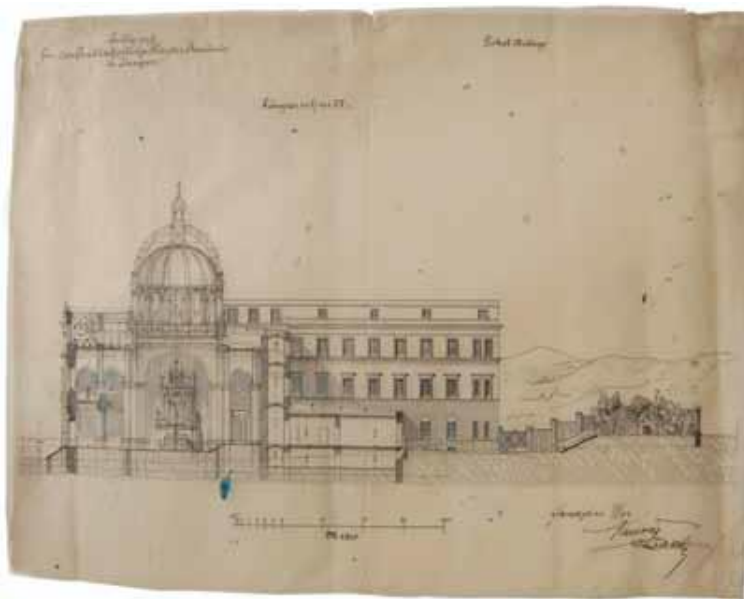
⁸⁶ Baotić, 2011a: 550

⁸⁷ Vidi Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika
http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

Slika 6: Tlocrt prizemlja i prvog kata, originalna skica Josipa Vančaša

Slika 7: Originalne skice Josipa Vancaša

4.3. Stilska rješenja pročelja

Stilski elementi korišteni pri gradnji ovoga kompleksa najuočljiviji su na glavnom i bočnim pročeljima. Pročelja imaju sve odlike renesanse, suzdržanije i ozbiljnije u rješavanju traktova, koji su dosta statični i horizontalno raščlanjeni, dok je glavno pročelje crkve bogato urešeno renesansnim elementima⁸⁸, ali u čijoj obradi susrećemo i elemente baroka⁸⁹, posebno vidljive na fasadama koje su izdijeljene horizontalnim vijencima i raščlanjene prozorskim osima.

Nad snažnim kamenim podnožjem, nalazi se prizemlje u dubokoj kvadarskoj rustici dok su katovi u plitkoj. Južnom fasadom crkve koja je bogato skulpturalno i arhitektonski ukrašena, dominira kupola koja završava vijencem i balustradnom atikom⁹⁰.

Visoki tambur, izduženi luk kupole, visoka lanterna, čine crkveni volumen dinamičnim i poletnim, nasuprot statičnim i ozbiljnim traktovima te ostavljaju dojam renesansno-manirističkog i baroknog, kao i krovne balustrade s malim obeliscima na krilnim zgradama te balustrada i lokusi na kupoli⁹¹. Vancaševa legura renesansnih i baroknih elemenata prepoznaje se u proporcijama objekta i ravnim zidnim ploham te ravnim linijama vijenaca, pilastra i okvira prozora⁹².

U osovini južne fasade ističu se masivna drvena vrata crkve dimenzija 170cm x 290cm uokvirena sa gornje strane zabatom⁹³. Ispred kupole je zvonik s tri zvona, a s njegovih strana veliki kipovi sv. Petra i Pavla⁹⁴. Pročelje još krasi i bareljefi sv. Ignacije Lojolskog i sv. Franje Ksaverskog, te niže njih nešto veći bareljefi sv. Ćirila i Metoda⁹⁵.

---

⁸⁸ Baotić, 2011a: 550

⁸⁹ Božić, 1989: 181

⁹⁰ Baotić, 2011a: 550

⁹¹ Krzović, 2011: 211-212

⁹² Isto.

⁹³ Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika

http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

⁹⁴ Baotić, 2011a: 550

⁹⁵ Božić, 1989: 182

Slika 8. Crkva sv. Ćirila i Metoda, zapadno krilo, južna fasada

Zapadna fasada sjemenišne zgrade slične je simetrične kompozicije kao i južna, no u njenom se centralnom dijelu nalazi rizalit vertikalno podijeljen pilastrima na tri djela u nivou prizemlja i prvog kata, a drugi kat odvojen je naglašenim vijencem. Središnji rizalit bogato je rastvoren visokim polukružno završenim prozorima renesansne profilacije.

U oblikovnom smislu, zapadna i istočna fasada predstavljaju nastavak bočnih dijelova južne fasade. U kompoziciji obje fasade u nivou prizemlja su prisutni polukružno završeni prozori dimenzija 130cm x 270cm, u nivou prvog kata prozori su pravokutnog oblika dimenzija 130cm x 240cm s timpanonom iznad, a u nivou drugog kata prisutni su dvokrilni pravokutni prozori uokvireni pilastrima s bazama i kapitelima. Na isti način je riješeno i pročelje profesorskog krila.

Sporedne fasade usmjerene prema unutrašnjem dvorištu su na sjevernoj strani, gdje se u središnjem dijelu nalazi ulaz u sjeverno krilo i prozorski otvori kuhinje i trpezarija. Tu su također i prozori hodnika i drugih prostorija na katu. S istočne strane je sporedni ulaz u istočno krilo a iznad 4 reda sa po 6 prozorskih otvora⁹⁶. Na zapadnoj strani se nalaze slijepi otvori i sporedni ulaz u zapadno krilo, djelomično zaklonjen stambeno-poslovnim objektom iz druge polovine XX stoljeća⁹⁷.

Konstruktivnim rješenjima, proporcioniranjem i oblikovanjem elemenata cjeline Vancaš je postigao u gotovo simetričnoj slici pročelja jedinstvo arhitektonskog kompleksa i stila. Ovo sakralno zdanje jezikom oblika prilično je blisko Vancaševim nerealiziranim projektima za slobodnostojeću crkvu svetog Blaža u Zagrebu⁹⁸ koja je većih dimenzija ali identično proporcionirana. Sličnosti se, osim u prostornom oblikovanju, primjećuju i u izradi pročelja i kupole s tim da ovdje Vancaš pod kupolom ucrtava križ čija tri kraka završavaju poluobličastim apsidama, a pročelje je flankirano s dvije kraće kule zvonika.

---

⁹⁶Vidi Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika

http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Za tu je crkvu sačuvan niz raznih verzija Vancaševih projekata s kraja 19. i početka 20. st. (ne samo u neorenesansom već i u drugim stilovima), ali nijedan nije prihvaćen, vidi Damjanović, 2011: 28

4. 4. Korišteni materijali i konstrukcija objekta

U konstrukciji objekta primijenjeni su kvalitetni materijali široko korišteni krajem XIX. stoljeća, temelji i temeljni zidovi su rađeni od kamena u suhozidu, a ispod podova u podrumu i prizemlju postavljan je masivni sloj kamena kako bi se na taj način razbila kapilarna vlaga. Vanjski i unutrašnji nosivi zidovi objekta građeni su od opeke i kamenih blokova, a za međukatnu konstrukciju iznad suterena i prizemlja korišteni su čelični nosači između kojih su postavljeni poprečni svodovi, dok je međukatna konstrukcija katova iznad njih drvena.

Krovnna konstrukcija istočnog i zapadnog krila Bogoslovije, kao i konstrukcija kupole crkve je drvena. Pokrivač istočnog i zapadnog krila je crijep s limenim opšavom, dok je pokrivač crkve, uključujući i kupolu, izveden od pocinčanog lima. Krov iznad sjevernog krila je ravan, dok se na južnim krajevima istočnog i zapadnog krila nalaze terase koje imaju ulogu ravnog krova⁹⁹.

Vanjska i unutrašnja stepeništa su izvedena u kamenu, ograda u kovanom željezu, a rukohvati u drvetu. Stepenište dograđenih dijelova je izvedeno u armiranobetonskoj ili čeličnoj konstrukciji¹⁰⁰.

Autentični podovi hodnika u istočnom i zapadnom krilu su zamijenjeni kamenim pločama suvremene proizvodnje, dok su podovi učionica i spavaonica obloženi parketom. Pod sjevernog krila, gdje su smješteni kuhinja i trpezarije također je izveden u kamenu, a pod crkve je većim dijelom obložen polikromnim pločama od terakote, a stubovi u unutrašnjosti crkve su obloženi kamenim pločama, dok su zidovi oslikani¹⁰¹.

---

⁹⁹ Vidi Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika

http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

¹⁰⁰ Isto.

¹⁰¹ Isto.

4. 5. Unutrašnjost crkve

Ova isusovačka sjemenišna crkva bogato je ukrašena, kako to i priliči tome redu te je sam izgled sakralne opreme sjemenišne crkve bio unaprijed predodređen. Zbog stilskog jedinstva crkve, neostilska oprema prati stil same crkve koju ukrašava¹⁰² pa su oltari izvedeni u neorenesansnom stilu¹⁰³. Tako je unutrašnjost crkve opremljena s pet drvenih oltara i propovjedaonicom te kipovima izrađenima u čuvenoj tirolskoj radionici iz mjesta St. Ulricha, južni Tirol¹⁰⁴, Austrija. Upravo zbog nepostojanja domaćih obrtnika i umjetnika, izvedba unutrašnje opreme crkve povjerena je strancima¹⁰⁵.

Jedan od najznačajnijih tirolskih drvorezbara svakako je Ferdinand Stuflesser, majstor-drvorezbar, školovan na minhenskoj akademiji kod poznatog Josefa Knabla, a koji poslije sam osnova i vlastitu radionicu. Njegovi radovi pokazuju izvanrednu kvalitetu sakralne skulpture u razdoblju historicizma, a njegova radionica izvozila je velik broj oltara i propovjedaonica čak i van granica Monarhije. U našim krajevima, Stuflesser je jako mnogo radio u Hrvatskoj (Donja Stubica, Kostajnica, Molve, Zagreb) kao i u Bosni i Hercegovini (Sarajevo, Dolac, Kiseljak, Kraljeva Sutjeska, Rama, Zenica)¹⁰⁶. Općenito, može se reći da većina sakralne opreme u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, bilo da se radi o cjelovitim oltarnim kompozicijama, propovjedaonicama ili pojedinačnim kipovima, dolazi iz radionice ovog tirolskog majstora.

Postoje brojne naznake da su Stuflesser i Vancaš surađivali na način da je Vancaš projektirao ne samo sakralne objekte, nego je radio i nacrtao za oltare koji su kasnije izrađivani u Stuflesserovoj radionici, a takav je slučaj bio i sa bogoslovnom crkvom sv. Ćirila i Metoda, gdje je Stuflesser po nacrtima Josipa pl. Vancaša izradio oltare koji su se u svom izvornom obliku uspjeli očuvati i do danas. Upravo unutrašnja oprema ove crkve reprezentativan je primjer sakralne umjetnosti katoličke provenijencije na prijelomu 19. i 20. stoljeća u Bosni i Hercegovini.

---

¹⁰² Baotić, 2011b: 200

¹⁰³ Mladenović, 1982: 52; Baotić, 2011a: 550

¹⁰⁴ Tirol je bio centar sakralne skulpture cjelokupne Austro-Ugarske Monarhije koja se izvozila na cjelokupni prostor Europe, od Mađarske i Švicarske, do Italije i Engleske, a nije zaobišla ni naše krajeve.

¹⁰⁵ Baotić, 2011a: 558; Baotić, 2011b: 197

¹⁰⁶ Baotić, 2011b: 199

Zbog već spomenutog nedostatka sredstava, a u želji da unutrašnja oprema crkve bude što reprezentativnija i u skladu s osnovnom arhitektonskom zamisli, opremanje i unutrašnja dekoracija crkve protegnule su se od 1896. do 1900. godine¹⁰⁷.

---

¹⁰⁷ Božić, 1989: 85; Baotić, 2011b: 196

4. 5. 1. Glavni oltar

U apsidi na zapadnom kraju crkve postavljen je glavni oltar, dimenzija 2,90m x 1,35m i visine 95cm. Izveden je od drveta, osmišljen u formi slavluka, a posvećen je patronima crkve, svetima Ćirilu i Metodu. Vizualno ga je moguće podijeliti u tri nivoa. Prvi nivo je menza kvadratnog oblika, s pozlaćenim renesansnim cvjetnim motivima, drugi nivo ponavlja formu i dekoraciju menze, s nešto užim dekoriranim tablama gdje je dominantni element tabernakul. Tabernakul podražava kompoziciju portala, ulaza u svetište, a na njega je postavljen ciborij s Raspećem. Treći nivo je dominantan s oltarnom slikom patrona Ćirila i Metoda postavljenom u raskošnu edikulu s korintskim stupovima u čijoj se luneti nalazi tondo s Kristovim likom¹⁰⁸.

S desne strane oltarne slike nalazi se niša s drvenom skulpturom Sv. Petra s ključem u ruci, a s lijeve Sv. Pavla s mačem (obje visine cca. 100 cm). Niša je izvedena u ranorenesansnoj tradiciji s profilacijom koja oponaša formu biserne školjke. Oltarnu sliku sa zlatnom pozadinom naslikao je austrijski slikar Josip Kriker¹⁰⁹. U vertikalno postavljenoj kompoziciji, sv. Metod desnom rukom drži veliki križ, a lijevom vjernicima pokazuje na njega dok sv. Ćiril pokazuje slavensko pismo u Evandjelju.

Osnova oltara je blijedozelena, s naglašenom polikromijom i pozlatom, što doprinosi njegovom raskošnom, baroknom izgledu¹¹⁰.

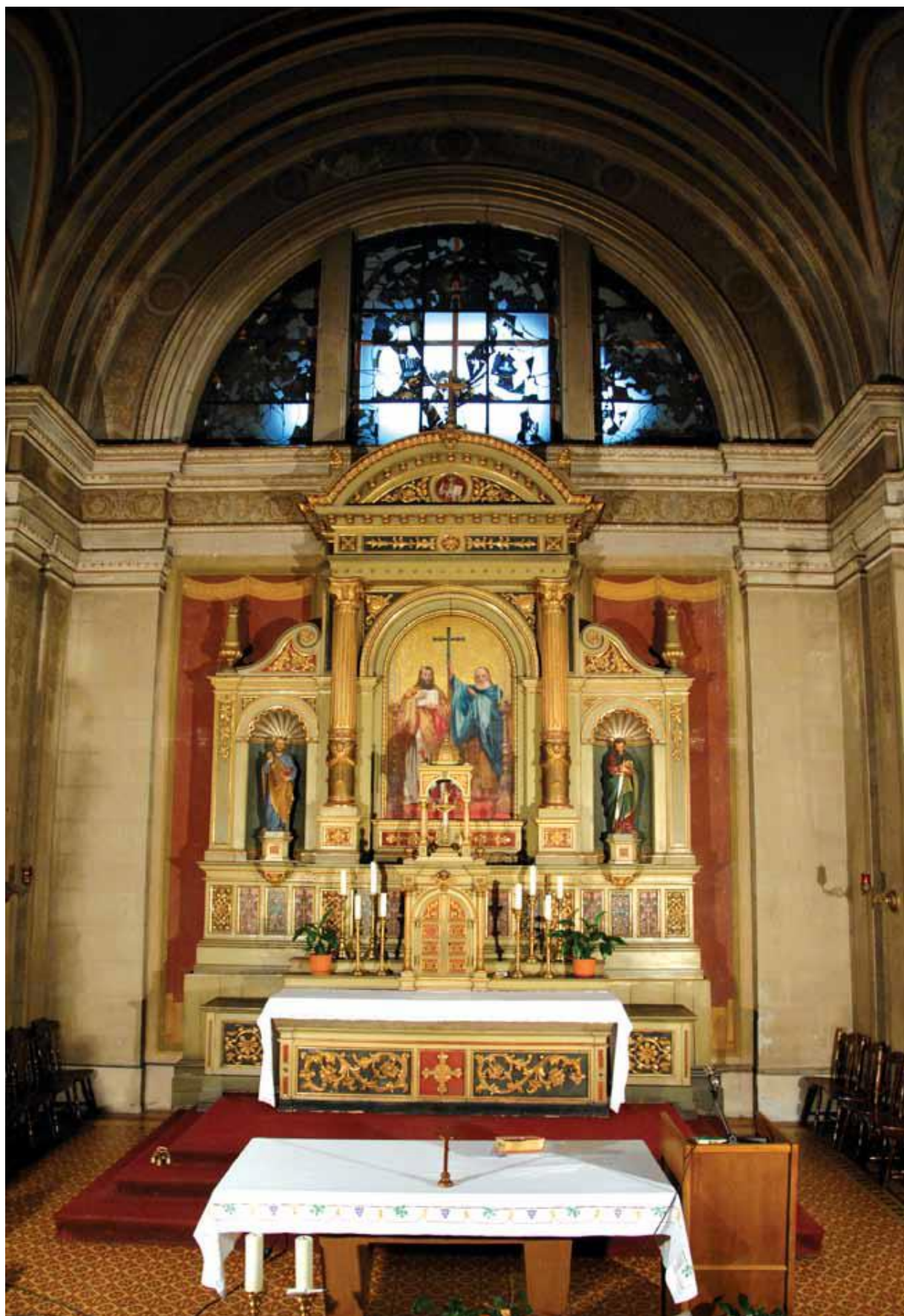
---

¹⁰⁸ Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika
http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

¹⁰⁹ Baotić, 2011b: 200

¹¹⁰ Baotić, 2011b: 201

Slika 9. Crkva sv. Ćirila i Metoda, glavni oltar

4. 5. 2. Bočni oltari

Na krajevima istočnog, odnosno zapadnog kraka nalaze se bočni oltari, a na desnom zidu u krakovima crkve, nalaze se zidne niše u koje su smješteni pomoćni oltari približne visine 400 cm i širine 200 cm. Pomoćni oltari u nišama posvećeni su svecima čije skulpture na njima predstavljaju ujedno i dominantni element.

U sjevernom kraku se nalazi oltar Presvetog Srca Marijina, a u južnom oltar Presvetog Srca Isusova¹¹¹, najmanji i najskromniji od svih pet oltara, a za njih je uvriježeno mišljenje da nisu ni rađeni po Vancaševim nacrtima, nego na osnovu već postojećih modela Stuflesserove radionice¹¹².

Morfologija bočnih oltara vrlo je nalik glavnome oltaru i podrazumijeva sve njegove elemente, s tim da su bočni oltari nešto skromniji i imaju drugačiji ikonografski program ali su jednako reprezentativni, također rađeni prema Vancaševim nacrtima.

Prvi nivo ovih oltara čini menza ukrašena s pet ploča kvadratnog oblika, na centralnoj je Janje, a na ostale četiri stilizirani listovi i cvjetovi ljiljana. Iznad menze nalazi se predela, slično oblikovana kao kod glavnog oltara, a iznad nje je retabl flankiran dvojim pilastrima¹¹³.

Sjeverni oltar Svetog Josipa ima sliku sv. Terezije koju je 1928. godine naslikao poznati slikar Gabrijel Jurkić¹¹⁴, a na oltarnoj slici predstavljen je lik Svetog Josipa s Kristom u naručju. Sa strana oltarne slike nalaze se slobodnostojeće drvene skulpture sv. Ane s jedne, i sv. Joakima, s druge strane, s raskošnim draperijama.

Južni oltar Svetog Alojzija Gonzage, ima tabernakul kao glavni motiv, i s desne strane oltarne slike nalazi se drvene skulpture sv. Antuna Padovanskog koji drži dijete i ljiljan i sv. Franje Saleškog¹¹⁵ koji drži knjigu i križ.

---

¹¹¹ Baotić, 2011a: 551

¹¹² Baotić, 2011b: 203

¹¹³ Baotić, 2011b: 201

¹¹⁴ Baotić, 2011b: 202

¹¹⁵ Baotić smatra da su oba kipa posvećena istom svecu, ali ne navodi kojemu, 2011b: 201

Slika 10. Crkva sv. Ćirila i Metoda, sjeverni oltar sv. Josipa i (Slika 11.) južni oltar Svetog Alojzija Gonzage

4. 5. 3. Propovjedaonica

Tlocrtna osnova propovjedaonice peterokutnog oblika, tip je propovjedaonice s baldahinom kakva je uobičajena za raskošne crkvene enterijere u baroknom razdoblju. Izrađena je po Vancaševu nacrtu iz 1896. godine¹¹⁶.

Baldahin s križem iznad i postolje su ukrašeni floralnim i geometrijskim pozlaćenim ornamentom, dok je na stranicama govornice u figuralno ukrašenom kvadratnom polju upisana tonda s likom Krista koji desnom rukom blagoslivlja, a u lijevoj drži otvorenu knjigu. S njegove lijeve i desne strane prikazana su dva biskupa, sveti Ambrozije i sveti Grgur¹¹⁷, a polja su međusobno odvojena profilacijom u vidu jonskog kapitela s motivom grozdova i listova vinove loze, te volutama u kapitelima.

¹¹⁶ Baotić, 2011b: 203

¹¹⁷ Isto.

Slika 12. Propovjedaonica, u izvedbi radionce Ferdinanda Stuflessera, iz 1896.

4. 5. 4. Zidno slikarstvo

Iako je crkva posvećena 1896. godine, i osposobljena za obavljanje liturgije, još uvijek je bila daleko od završetka gradnje. Građevinski radovi su završeni i glavni oltar je postavljen, ali ostatak crkvenog namještaja i kompletno fresko slikarstvo je nedostajalo. Glavni razlog tomu je bio, kao što je već spomenuto, financijske prirode, ali to svakako nije omelo nadbiskupa Stadlera da gradu pokloni reprezentativno izdanje. Jednako kao što za samu gradnju sjemeništa angažira poznatog Vancaša, tako i za unutrašnje uređenje i opremanje crkve poziva provjerene autore s reputacijom većom od bilo kojeg umjetnika toga doba u Sarajevu.

O slikarskim djelima u crkvi sv. Ćirila i Metoda pisalo se malo i nedovoljno, a iako poznate i priznate unutar stručnih krugova, freske nikada nisu na temeljit način obrađene i prezentirane široj javnosti¹¹⁸. U periodu između 1897. i 1900. godine ova je crkva oslikana.

Jedan od autora angažiranih za oslik crkve je **Oton Iveković** (1869. –1939.) koji 1898. godine dolazi u Sarajevo kao mladi hrvatski slikar školovan u inozemstvu, i već javnosti poznat kao slikar Zrinskih i Frankopana¹¹⁹. Slikajući brojne teme iz života te dvije obitelji, Iveković se referira na francusko historicističko slikarstvo, koristi naglašene pripovjedačke elemente te bogatu dekorativnost u izvedbi likova, kojima će ostati vjeran unutar svih povijesnih prikaza.

Nakon školovanja u Beču, na nagovor Ise Kršnjavoga i uz njegovu novčanu potporu, Iveković nastavlja studij 1892. na minhenskoj akademiji, a potom i na Akademiji likovnih umjetnosti u Karlsruheu kod profesora Kellera. Nakon završene specijalizacije, vraća se u Zagreb, gdje postaje nastavnik slikanja u Realnoj gimnaziji, a kasnije i u Obrtnoj školi, gdje će predavati sve do umirovljenja.

Vjerojatno najplodnije razdoblje u Ivekovićevu stvaralaštvu je od 1894. do 1900. godine kada nastaju njegova brojna djela, a u tom razdoblju dobiva i dvije velike narudžbe za oslikavanje crkava: crkve Sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu te svod barokne katedrale sv. Terezije Avilske u Požegi koji oslikava zajedno s Celestinom Medovićem.

Dolazak Hrvata, Smaknuće Matije Gupca, Krunidba kralja Tomislava, Krštenje Hrvata tek su neka od najpoznatijih Ivekovićevih djela što su stekla veliku popularnost zbog tema bliskih

---

¹¹⁸ Udovičić, 2011: 120

¹¹⁹ Pintarić, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=118> ; Udovičić, 2011: 122

širokoj publici, te će njegovo ime desetljećima biti sinonimom hrvatskoga povijesnog slikarstva te povijesnih prizora nacionalnoga karaktera.

Osim slikarstvom, Iveković se bavio ilustriranjem, djelovao je kao scenograf, kostimograf, urednik časopisa i ratni izvjestitelj, organizirao je izložbe i bavio se publicistikom. Za sobom je ostavio bogat stvaralački opus, brojne prikaze pejzaža, portrete, genre scene, prizore iz vojničkog života, sakralne kompozicije te povijesne prikaze, po kojima je ujedno i najpoznatiji.

U crkvi sv. Ćirila i Metoda Iveković je izradio dvije monumentalne freske postavljene na bočnim zidovima, lijevo i desno od glavnog oltara s motivima iz života svetaca kojima je crkva posvećena: *Rastislav knez moravski s narodom prima časno sv. Ćirila i Metoda u Velehradu* i *Ćiril i Metod brane pred papom Hadrijanom II. staroslavensku liturgiju, a on ju odobrava*¹²⁰.

Ove dvije freske izvedene su u neoklasicizirajućem/nazarenskom stilu kojemu je Katolička crkva u XIX. stoljeću bila jako sklona. Naručene kompozicije vrlo su srodne njegovom opusu iz života Zrinskih i Frankopana. Obje polukružno zaključene kompozicije monumentalno su koncipirane, simetrično raspoređenih masa, raskošnih kostima i svijetlih boja¹²¹. Ove dvije freske imaju naglašenu ne samo religioznu, nego i povijesnu pozadinu i jasan su pokazatelj da odabir crkvenih zaštitnika nije bio slučajan. Obzirom da se sama crkva nalazi u sklopu bogoslovnog kompleksa, za zaštitnike crkve izabrani su sveci prosvjetitelji slavenskog podrijetla, što je isusovce kao došljake u ove krajeve na neki način približilo domaćem puku. Stoga možemo vidjeti da je poštivanje nacionalnog identiteta i tradicije uvelike uvaženo ovdje, gdje su Ćiril i Metod prikazani kao spona između rimskih papa i slavenskih vladara, a i između zapadnog i istočnog kršćanstva.

U pandativima Iveković u duhu historicizma izrađuje likove evanđelista s prepoznatljivom ikonografijom i simbolima, iznad kojih se u tamburu u kružnom slijedu smjenjuje osam scena s temama iz Kristovog života: „Navještenje“, „Pohod“, „Kristovo rođenje“, „Prikazanje u Hramu“, „Rasprava u Hramu“, „Čudesni ribolov“, „Krist s križem“ i „Uskrsnuće“.¹²²

---

¹²⁰ Božić, 1989: 180; Baotić, 2011a: 550; Udovičić, 2011: 122

¹²¹ Mladenović, 1982: 53;

¹²² Kurto, 1997: 57

Iznad njih nalazi se kupola s prikazom Boga Oca, što odgovara uobičajenom ikonografskom rasporedu scena u sakralnom prostoru, a rad je renomirane slovenske umjetnice **Ivane Kobilce** (1861. –1926.).

Slika 13. Crkva sv. Ćirila i Metoda, detalj pandativa

Školovala se u Ljubljani, Minhenu i Parizu. Godine 1891. postaje članicom *Societe Nationale des Beaux-Arts*. Prva je slovenska značajna slikarica i predstavnica građanskog realizma.

Kobilca u Sarajevo dolazi 1897. godine na poziv nadbiskupa Stadlera kako bi izradila njegov portret, no u Sarajevu ostaje idućih osam godina, do 1905., gdje zajedno s njemačkim slikarima, braćom Ewaldom i Leom Arndt Čeplin i austrijskim slikarom Maximilianom Liebenweinom 1899. godine utemeljuje *Sarajevski slikarski klub* (Sarajevoer Malerclub)¹²³, a s kojima također kao ilustratorica radi i za sarajevski časopis „Nada“ (1895. – 1903.).

Prikaz različitih narodnih običaja njezini su najčešći motivi, a tijekom svog boravka u Sarajevu, Kobilca je slikala ne samo prizore iz folklora, nego se intenzivno bavila portretiranjem istaknutih i dobrostojećih Sarajlija te osobnih poznanika.

---

¹²³ Udovičić, 2011: 125

U tih osam godina, osim portreta radi i freske za crkve kojima ni u tehničkom ni u sadržajnom smislu nije bila jako sklona¹²⁴, ali nije mogla odbiti nadbiskupovu ponudu i po njegovoj narudžbi radi dio dekoracije za crkvu sv. Ćirila i Metoda¹²⁵.

Ovdje Kobilca po prvi put izvodi monumentalne kompozicije u fresko tehnici gdje se udaljava od naturalističkog izraza, trudeći se približiti idealizmu sklonom crkvenoj tradiciji, koristeći hladniji kolorit koji odgovara historicističkoj maniri.

Prva freska, *Štovatelji majke Božje klanjaju se sv. Mariji, kraljici Neba*, smještena je u luku iznad oltara Presvetog Srca Marijina. Iznad oltara Presvetog Srca Isusovog, Kobilca radi drugu kompoziciju, nazvanu *Jedinstvo crkvi*, gdje su prikazani carigradski patrijarh i papa kako prinose model bazilike svetog Petra u Rimu svetom Srcu Isusovom, prikazanom u Kristu koji lebdi nad oblacima, a oko njega su Sv. Klara i Sv. Dominik¹²⁶.

Iako je riječ o iznimno vještoj slikarici i vrsnoj portretistkinji, na obje ove freske mogu se uočiti Kobilčine muke s velikim formatom, perspektivnim skraćanjima i prilagodljivosti kompozicije kutu gledanja.¹²⁷

Na trećoj kompoziciji, u samom vrhu kupole, po uzoru na Michelangelovo *Stvaranje svijeta*, izradila je lik Boga Oca u smjelom skraćanju¹²⁸. Dominantnost ove freske ostvarena je ne samo zbog njezinog smještaja u centralnu poziciju, nego i zbog prepoznatljivosti motiva koji slikarica koristi.

Osim u ovoj, Kobilca 1905. godine radi i jednu fresku u protestantskoj crkvi - *Krist na maslinovoj gori*, ali ona nažalost, nije sačuvana¹²⁹.

Izradu figuralnih slika Stadler povjerava akademskom slikaru Anastasu Bocariću, a ornamentalno bojanje enterijera u duhu historicizma slikaru Karlu Richteru¹³⁰. Valja svakako spomenuti da dekoraciju zidova, odnosno oslik zidova kojim se oponaša kamena struktura radi Leo Arndt¹³¹, bliski suradnik Ivane Kobilce, i jedan od najznačajnijih ilustratora časopisa

---

¹²⁴ Udovičić, 2011: 122

¹²⁵ Božić, 1989: 180

¹²⁶ Mladenović, 1982: 53; Udovičić, 2011: 122

¹²⁷ Udovičić, 2011: 122

¹²⁸ Mladenović, 1982: 53; Božić, 1989: 181

¹²⁹ Udovičić, 2011: 121

¹³⁰ „Sarajevski list“, br. 145/1896.; Baotić, 2011a: 550

¹³¹ Udovičić, 2011: 125

„Nada“ te član Sarajevskog slikarskog kluba. Njegov rad u crkvi sv. Ćirila i Metoda, iako se možda ne čini tako važan, doprinosi općem izgledu crkve.

Nažalost, loša očuvanost današnjih freski u crkvi sv. Ćirila i Metoda je evidentna. Bilo da je riječ o čitavim pukotinama ili samo procjepima koji su nastali uslijed arhitektonskog propadanja (Ivekovićeva kompozicija *Sv. Ćiril i Metod pred papom Hadrijanom II*). Objekt nikada nije u potpunosti restauriran. Ovakvo alarmantno stanje traži hitnu konzervaciju kako bi se sačuvao jedan od najkvalitetnijih primjera sakralne umjetnosti historicizma u Sarajevu.

Slika 14. Crkva sv. Ćirila i Metoda, prikaz kupole

Slika 15: Kupola, detalj (*Stvaranje*, Ivana Kobilca)

Slika 16. Unutrašnjost crkve sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu

Slika 17: Oltar sv. Josipa i freska Otona Ivekovića

Slika 18: Oltar Srca Marijina, freska *Štovatelji Majke Božje klanjaju se Mariji, kraljici neba* (Ivana Kobilca)

Slika 19: Freska *Jedinstvo crkava*, iznad oltara Srca Isusova (Ivana Kobilca)

Općenito možemo reći da je unutrašnja sakralna oprema sjemenišne crkve pretežito neorenesansne stilizacije, što se da iščitati iz osnovne strukture i dekorativnih elemenata, poput školjkastih niša i naglašene ornamentike. Bogata polikromija i pozlata daju posebnu notu i doprinose barokom izgledu, a kipovi svetaca na oltarima ponavljaju modele nazarenskog slikarstva i odražavaju duh akademske umjetnosti. Visok stupanj tehničke izrade skulptura može se vidjeti na fino nijansiranim i raskošnim draperijama i odjeći kipova s dekorativnim bordurama¹³², a bogata polikromija uspjela se očuvati do danas.

Ova bogoslovna crkva građena je etapno, i koštala je više nego sama katedrala, te svakako predstavlja odličan primjer historicističkog *Gesamkunstwerk*-a kod nas¹³³. To je ujedno i jedina crkva u Sarajevu koja je očuvala svoj izvorni ornamentalni oslik, koji je bio jedan od neizostavnih elemenata unutrašnjeg oblikovanja historicističkih sakralnih zdanja¹³⁴.

---

¹³² Baotić, 2011b: 204

¹³³ Baotić, 2011a: 551

¹³⁴ Baotić, 2011a: 557

5. Zaključak

Razdoblje od četrdeset godina austrougarskog upravljanja Bosnom i Hercegovinom predstavlja period intenzivne graditeljske aktivnosti, kada je ambiciozna vlast omogućila da u vrlo kratkom vremenu nastanu čitave graditeljske cjeline u Sarajevu kako bi pokazala sve prednosti europske arhitekture, te ponudila povijesne stilove u kojima su bili izgrađeni najreprezentativniji bečki objekti druge polovine XIX. stoljeća.

Sarajevo, kao središte nove vlasti, doživljava pravi procvat u ovom razdoblju: obogaćeno je nizom gospodarskih i kulturnih sadržaja, infrastruktura i prometna mreža su modernizirani, a intenzivna graditeljska djelatnost pretvorila je ovaj grad u suvremenu urbaniziranu europsku metropolu.

Osoba koja najviše doprinosi izmjeni slike grada svojim mnogobrojnim realizacijama je zasigurno arhitekt Josip pl. Vancaš. Kao domaći arhitekt, školovan u centru Monarhije, Vancaš je u ovu sredinu donio sve tekovine tada aktualne arhitektonske misli i time Bosnu i Hercegovinu učinio dijelom europskog kulturnog miljea. U vrijeme kad su drugi arhitekti, Vancaševi suvremenici, najvećim dijelom tek anonimni suradnici u velikim arhitektonskim poduzećima, Vancaš samostalno projektira po Bosni i Hercegovini, naročito Sarajevu, gdje gradi najznačajnije gradske javne i sakralne objekte koji će poslužiti kao ponajbolji primjeri interpretacije europskih povjesnih stilova.

Konstantna i intenzivna graditeljska djelatnost omogućila je Vancašu visok ugled i afirmaciju u društvu, te opetovano pridonijela prepoznatljivosti njegove ličnosti, koja se izdvaja od ostalih graditelja kojima je Sarajevo toga vremena obilovalo. Od svih arhitekata jedne izuzetno talentirane generacije, jedino kod Vancaša susrećemo tako velik stvaralački raspon, od historicizma, preko pseudomaurskog stila, do secesije i bosanskog sloga.

Širina Vancaševih mogućnosti i interesa ponajbolje dolazi do izražaja kod gradnje sakralnih objekata, stoga je arhitektonska vrijednost katoličkih crkvi u Sarajevu iz vremena Monarhije neosporna, jer manifestira Vancaševu sposobnost interpretacije i prilagodbe zadanim uvjetima, gdje su povjesni neostilovi u potpunosti zastupljeni, a očituju se svojom stilskom jasnoćom i čistoćom.

Crkva Svetih Ćirila i Metoda sa Bogoslovijom u Sarajevu predstavlja vrijedan objekt nastao u austrougarskom periodu ponajviše stoga jer je ovdje od 1893. godine smješteno prvo nadbiskupsko sjemenište u Bosni i Hercegovini, a u funkciji je i dan danas.

Čitav kompleks je izgrađen u periodu od 1891. do 1896. godine, po projektu Josipa Vancaša, čiji su projekti u Sarajevu, među kojima je i ova crkva zajedno s Bogoslovijom, ključni pokazatelji promjena toga vremena. Sjemenišna crkva predstavlja izuzetno svjedočanstvo vremena austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini i ukazuje na novi položaj koji je katolička hijerarhija dobila u Bosni nakon okupacije.

Svojim rješenjem ove crkve Vancaš napušta onodobno shvaćanje sakralne građevine i poseže za neorenesansom koja je zapravo tako tipična za onodobne javne objekte državnog karaktera, a odraz je monumentalnosti i reprezentativnosti. Crkva je građena po uzoru na Michelangelov projekt svetog Petra u Rimu, a jako je slična nikad realiziranom Vancaševom projektu za crkvu sv. Blaža u Zagrebu.

Svojim odlikama radi se o građevini koja je primjer poštivanja principa jedinstva i čistoće stila kao temeljnih odrednica arhitekture historicizma pri oblikovanju, pa se svojedobno mogla ubrojiti među dobre primjere Gesamtkunstwerk-a.

Ova isusovačka crkva bogato je ukrašena - drveni barokni oltari djelo su tirolskih majstora, oltarna slika sv. Ćirila i Metoda (glavni oltar) na zlatnoj pozadini djelo je slikara Josipa Kriklera, dok su freske radili hrvatski slikar Oton Iveković i slovenska slikarica Ivana Kobilca.

Iako je danas, nažalost, dosta izmijenjena, ova crkva rezultat je arhitektonske i umjetničke misli s kraja 19. stoljeća te je treba sagledati u kontekstu bosanskohercegovačkih prilika toga razdoblja, a njena sakralna oprema reprezentativan je primjer umjetnosti katoličke provenijencije u Bosni i Hercegovini na prijelazu stoljeća.

6. Izvori i literatura

Izvori:

NSK-GZ - Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Literatura:

Alilović, Maja: *Zaštita spomenika po principu upisnih lista na primjeru arhitektonskog djela Josipa Vancaša u Sarajevu*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2000.

Baotić, Andrea: *Historicizam u arhitekturi na primjeru katoličkih sakralnih objekata u Sarajevu, 1878.-1918.*, „Međunarodna konferencija Bosna i Hercegovina u okviru Austro-Ugarske 1878.-1918. održana u Sarajevu, 30.-31.3.2009.”, Filozofski fakultet, Sarajevo, 2011.

Baotić, Andrea : *Neostilska sakralna oprema crkve Sv. Ćirila i Metoda*, 120. obljetnica Bogoslovije: Znanstveni skup povodom obilježavanja 120. obljetnice organiziranog filozofsko-teološkog studija na Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji (Sarajevo, 16. listopada 2010.) Studia Vrhbosnensia 15; Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo, 2011.

Božić, Jela: *Arhitekt Josip pl. Vancaš, Značaj i doprinos arhitekturi Sarajeva*, doktorska disertacija, Univerzitet u Sarajevu, Arhitektonski fakultet, Sarajevo, 1989.

Besarović, Risto: *Kultura i umjetnost u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1968.

Damjanović, Dragan: *Neogotička arhitektura Josipa Vancaša u Bosni i Hercegovini*, Pregledni znanstveni članak, UDK 72.035.3 J. Vancaš (497.6)“18/19” časopis Prostor, Sveučilište u Zagrebu, arhitektonski fakultet, Zagreb, 2014.

Donia, Robert J.: *Sarajevo: biografija grada*, Institut za istoriju, Historijske monografije, knjiga 3, Sarajevo, 2006.

Hadžimuhamedović, Fehim: *Tekst o arhitekturi*, Did, Sarajevo, 2001.

Horvat, Rudolf: *Arhitekt Josip pl. Vancaš*, Hrvatska revija, 3, Zagreb, 1933.

Huseinović, Ismet i Babić, Džemaludin: *Svjetlost Evrope u Bosni i Hercegovini*, 2004.

Jurić, Zlatko: *Vancaš Josip*, članak u: *Croatica I: HR - Hrvatski udio u svjetskoj baštini*, Profil International d.d., Zagreb, 2007.

Krzović, Ibrahim: *Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878 - 1918.*, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1987.

Krzović, Ibrahim: *Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini*, Kulturno naslijeđe, Sarajevo, 2004.

Krzović, Ibrahim: *Arhitektura katoličke bogoslovije i crkve sv. Ćirila i Metoda*, 120. obljetnica Bogoslovije: Znanstveni skup povodom obilježavanja 120. obljetnice organiziranog filozofsko-teološkog studija na Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji (Sarajevo, 16. listopada 2010.) *Studia Vrhbosnensia* 15; Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo, 2011.

Kurto, Nedžad: *Sarajevo: 1462-1992*, Sarajevo, 1997.

Kurto, Nedžad: *Arhitektura Bosne i Hercegovine: razvoj bosanskog sloga*, Sarajevo Publishing, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1998.

Mladenović, Ljubica: *Građansko slikarstvo u Bosni i Hercegovini u XIX veku*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1982.

Nikić, Andrija: *Kratka povijest Bosne i Hercegovine do 1918.*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2002.

Pintarić, Snježana: Oton Iveković : Krvavi sabor Križevački 1397. *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, God.30 (1997), 2, str. 57-63.

Spasojević, Borislav: *Arhitektura stambenih palata austrougarskog perioda u Sarajevu*, drugo izdanje, Rabić, Sarajevo, 1999.

Udovičić, Ivana: *Zidno slikarstvo u crkvi sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu*, 120. obljetnica Bogoslovije: Znanstveni skup povodom obilježavanja 120. obljetnice organiziranog filozofsko-teološkog studija na Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji (Sarajevo, 16. listopada 2010.) *Studia Vrhbosnensia* 15; Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo, 2011.

Vidović, Mile: *Godina vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Udk: 262.12 : 929 Stadler, J. "1843/1918" Stručni članak, 2004.

Vrankić, Petar i Zovkić, Mato: *Katolička crkva u Sarajevu, vodič za domaće vjernike i turiste*, Nadbiskupski ordinarijat, Sarajevo, 1984.

Sudar, Pero; Topić, Franjo; Vukšić, Tomo: *Vrhbosanska katolička bogoslovija: 1890-1990*: „Zbornik radova znanstvenog simpozija održanog u Sarajevu 3. i 4. srpnja 1991. prigodom obilježavanja stote obljetnice postojanja Bogoslovije“; Sarajevo - Bol: Vrhbosanska visoka teološka škola, 1993.

Vukšić, Tomo: *Međuodnosi katolika i pravoslavaca u Bosni i Hercegovini (1878.-1903.)*, Mostar, 1994.

„Sarajevski list“, br.145/1896, 4.12.

Web-izvori:

Damjanović, Dragan: *Bečka Akademija likovnih umjetnosti i hrvatska arhitektura historicizma, Hrvatski učenici Friedricha von Schmidta*, Gliptoteka HAZU, Zagreb, 2011. <http://info.hazu.hr/upload/file/gliptoteka/Hrvatski%20ucenici%20Friedricha%20von%20Schmidta.pdf> (očitano sa stranice 20. 9. 2014.)

Dizdar, Gorčin: *Secesija i 'bosanski slog' – bosanski stil u arhitekturi*, Fondacija Mak Dizdar, objavljeno 07/12/2008. <http://makdizdar.ba/secesija-i-bosanski-slog-bosanski-stil-u-arhitekturi/> (očitano sa stranice 20. 3. 2007.)

Gudelj, Jasenka: *Interdisciplinarni pristup gradu: Sarajevo i pamćenje*, kvartal vI -3 | 4-2009. <http://www.ipu.hr/uploads/documents/1062.pdf> (očitano sa stranice 20. 9. 2014.)

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika: *Odluka o proglašenju graditeljske cjeline Crkve Svetog Ćirila i Metoda sa Bogoslovijom u Sarajevu nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik BiH, broj 72/11.

http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3335

(očitano sa stranice 20. 6. 2013.)

Pintarić, Snježana: *Iveković, Oton*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža 2009. - 2013.: Hrvatski biografski leksikon, 2005. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=118> (očitano sa stranice 20. 1. 2015.)

Vrhbosanska nadbiskupija: Vrhbosanska katolička bogoslovija i nadbiskupija
<http://vrhbosanska-nadbiskupija.org/ustanove/bogoslovije-i-sjemenista/vrhbosanska-bogoslovija> (očitano sa stranice 1. 10. 2014.)